

Мирослав Ханас**ЯРОСЛАВ СТАРУХ – ПОДВИЖНИК НАЦІЇ**

Тернопільський державний економічний університет

Серед багатьох імен громадсько-політичних діячів, що прислужилися рідному народові в роки національно-визвольних змагань в 30-40 роки двадцятого століття, була родина Старухів, а точніше – Тимотей Старух, син Ярослав і сестра Оля.

Ми ставимо своїм завданням – подати читачам маловідому інформацію про одного з родини Старухів – Ярослава, цього визначного патріота, який в час жорстоких випробувань не зрадив національної ідеї і залишився їй вірним до кінця.

Я. Старух – особистий товариш головнокомандуючого УПА, генерал-хорунжого Романа Шухевича – «Тараса Чупринки», починаючи зі студентських років. Його життєвий шлях – це тема для дослідження багатьох істориків і письменників, це гордість і зразок для українських поколінь. Але його біографія починається від його славного батька, визначного патріота й дипломата, який жив і творив на Бережанщині.

Невідомий автор «Історії УПА», що була видрукувана в 1990 р., зазначає, що «... про боротьбу УПА й підпілля на Закерзонні існує найбільше звітів, матеріалів, спогадів, свідчень, пресових нотаток і коментарів. Між ними є значна кількість учасників цієї боротьби. Це все каже нам сподіватись, що масова збройна боротьба на Закерзонні стане скоро предметом обширних і вичерпних студій» [1].

З твердженням невідомого автора можна і треба було б погодитись, бо, дійсно, літератури з названої проблеми виявилось чимало, але річ у тім, що цієї літератури далеко не вистачає в бібліотеках, наукових установах і навчальних

зкладах України. У цьому випадку і ми не володіємо відповідною інформацією, відштовхуючись від якої, хотіли б і могли б взяти участь у дискусії з цієї проблеми. Але, оскільки в нашому розпорядженні літератури обмаль, ставимо собі за мету значно вужчу тему дослідження, а саме: розкриття маловідомої сторінки життєвого шляху і тих обставин, за яких діяв і загинув один із соратників С. Бандери, член Проводу ОУН-б, провідник ОУН на Закерзонні в 1945-1947 рр. тернополянин Ярослав Старух – «Стяг», «Стояр», «Синій», «Вольт».

Ще будучи студентом Львівського університету, Я. Старух став активним учасником наукових дискусій, які проводились в Українському Академічному Домі, котрий можна було порівняти деякою мірою із Запорізькою Січчю. Тільки на Січі козаки вправлялись у боях на шаблях, а в Академічному Домі студенти опановували мистецтво володіння словом, щоб і найспритнішого і найкмітливішого опонента «зігнути в козячий ріг».

Дискусія в духовному рості людини мала і має велике значення, бо вона не тільки виробляє блискавичність орієнтації, але й змушує дуже активно і плідно працювати над своєю самоосвітою, займатись самовдосконаленням. Варто було б сьогодні цю несправедливо забуту традицію навчання відродити в середній і вищій школах.

У 1939 р. територію західноукраїнських земель зайняли більшовики, тому значна частина західних українців прибула у Краків, який уже в той час був окупований, як і вся Польща, німцями. Тут уже діяв утворений комітет, який ставив за мету надавати допомогу втікачам, велика кількість яких прибула до Кракова з України. У своїх спогадах про цей період Микола Климишин – один з видатних і провідних членів ОУН, керівник похідної групи «Центр» пише про Я. Старуха: «Одним із найактивніших членів комітету був Старух; він так

працював, що здавалося хоче надолужити той час, що його він втратив у польській тюрмі. Ніхто не міг йому дотримати темпу в праці. Це була людина невичерпної енергії, ідей і починів» [2].

Великий вплив на формування національної свідомості Я. Старуха мала молодіжна організація «Пласт», створена у Бережанській гімназії, де він навчався. Першим опікуном пластунів був професор Іван Бабій, першим провідником – учень Роман Кордуба із села Саранчуки. Згодом провідниками молоді стали учні Я. Старух і В. Рижевський. З роками виник також і міщанський пластовий гурток, до якого входили колишні пластуни – випускники гімназії та міщанська молодь. 1929 р. пластова мережа поширилась на села, де виникло напівлегальна організація «Село-пласт». Духом тієї організації був Я. Старух. Влітку в сусідніх лісах пластуни влаштовували свої табори у Руриськах, на Лисоні, у Вільхівці та інших місцях. Найчастіше пластуни таборували на Лисоні.

Там була військова могила українських січовиків, що загинули тут восени 1916 р. Пластуни її прикрашали і впорядковували, а новачки вчилися рідної історії. До бережанських таборів навідувалися пластуни з Рогатинщини та інших повітів Тернопільщини. Польська поліція пильно стежила за розвитком пластунського руху, бо вбачала в ньому загрозу польським порядкам. Але з часом пластуни звикли до поліцейської практики і продовжували займатися своїми справами.

Пацифікація (втихомирення революційних виступів) 1930 р. завдала нищівного удару «Пласту», хоч дозволу на його заснування ніколи не давала. Під час пацифікації відділ поліції сплюндрував у Бережанах приміщення організації, skonфіскував музичні інструменти, але не спаціфікував пластової ідеї – вона продовжувала далі жити в серцях і пам'яті пластової молоді. У цих умовах діяльність молоді почала

більше концентруватися в діяльності «Просвіти», «Сокола» і т.п. Необхідно було створити міцну протидію великодержавним устремлінням поляків, які ще в 1919 р., захопивши Галичину, ставили собі за мету зламати український народ фізично і морально. Часто вони любили повторювати: «Польща сягає так далеко, як далеко сягатиме польський плуг...».

Після закінчення Бережанської гімназії Я. Старух навчався на юридичному факультеті Львівського університету, який закінчив у 1933 р.

З розповіді сестри Ольги стає відомо, який прикрий і водночас повчальний випадок трапився з Ярославом у серпні 1930 р. «Перебуваючи на канікулах в Бережанах, Ярослав продовжував відвідувати репетиції духового оркестру, яким керував наш брат Богдан. Одного разу дорогою Ярослава зустрів начальник бережанської поліції і покликав іти слідом за ним. Незабаром вони зустріли товариша – знайомого Ярослава – Ставничого Михайла, якому Ярослав підкинув ключі від приміщення, де проводились репетиції оркестру, сподіваючись, що ці ключі може забрати начальник поліції. Це не сподобалось представнику влади – начальнику бережанської поліції – і він з усієї сили вдарив в обличчя Я. Старуха.

Старух не забарився з відповіддю і відплатив начальнику таким же чином, що з останнього капелюх злетів додолу. Польська влада, зрозуміло, зробила все для того, щоб ув'язнити Я. Старуха. Після двох місяців слідства Старуха нарешті було виправдано і відпущено на волю». Немала заслуга в цьому сестри Ольги, яка особисто добилася прийому в тернопільського воєводи, а цей, у свою чергу, дав розпорядження перевезти Ярослава з с. Криве (тепер Козівський район – М.Х.) і звільнити його з-під арешту.

Починаючи від 1934 р., усіх запідозрених у членстві в ОУН, проти яких не було достатніх доказів вини та підстав

для арешту, окупаційна влада відправляла до табору примусових робіт у Березі Картузькій. Табір знаходився на Поліссі серед непрохідних боліт, у районі сумнозвісного гнобителя українців польського воєводи Костека Бернацького. Надій на втечу було мало, насамперед тому, що табір пильно охоронявся, а по-друге, кругом були непрохідні болота і ліси, з яких вибратися було б нелегко. Ніхто не знав у тій польській катівні, скільки часу повинен був там відсидіти – все залежало від бажань чи від свавілля наставників і вершителів новітньої Польщі. Назва «табір примусових робіт» – говорила сама за себе, але фактично табір був чимось страшнішим, був набагато тяжчою карою, ніж присуд на найтяжчу в'язницю. Постійне недоїдання, фізичне виснаження, важка праця, недосипання вичерпували сили засланців.

З Бережанщини було дві депортації жертв до табору. За першим разом у 1935 р. було вивезено редактора Петра Сагайдачного і студента Львівського політехнічного інституту Богдана Пашківського. Другий вивіз був у 1939 р. Загальна кількість вивезених становила більше 120 осіб. Я. Старух потрапив у Березу Картузьку в 1934 р. На той час брат Богдан вже відбував покарання у названому таборі, але, оскільки після смерті Й. Пілсудського, колишнього президента Польщі, була оголошена амністія, то і Богдан і Ярослав незабаром повернулися додому. Після повернення він знову активно включається в політичну боротьбу проти польських окупантів, займається видавничою справою, є редактором львівської газети «Нове село». Але така політична активність не могла залишитись поза увагою властей. Тому в 1938 р. Ярослава було депортовано до Дубно (Рівненської області), де польська поліція організувала спеціальну станцію з вишуканими тортурами для членів підпілля ОУН. А в 1939 р. Ярослав засуджений на 13-річний термін, хоч безпосередньої причетності його вини на суді не було доведено. Після почат-

ку німецько-польської війни і розпаду Польщі він виходить з каторги і стає членом Проводу ОУН С. Бандери, референтом відділу пропаганди.

Все своє вміння Ярослав прикладає до зміцнення і розбудови організації, членом якої він був. Перед ним були реальні можливості стати високим державним чиновником, або зайнятись юридичною практикою. З цього приводу Ярослава було навіть запрошено на розмову до митрополита А. Шептицького, який запропонував йому виїхати в Італію з метою підготовки його на посаду консула в цій країні від Західної України. Ярослав на той час вже був сформованою людиною з чіткою політичною орієнтацією, з високим рівнем національної свідомості і почуттям громадського обов'язку. Тому на цю пропозицію він відповів: «Якщо С. Бандера дасть на це свою згоду, тоді він заперечувати проти виїзду не буде». Своєї згоди Бандера не висловлював, так само і не заперечував проти виїзду. Але Ярослав вирішив за потрібне залишитись на Батьківщині і присвятити себе цілком національно-визвольній боротьбі.

У Кракові, перед наступом німців на Схід, гестапо провело масові арешти серед українського організаційного активу. Я. Старух та інші опинилися тоді у краківській в'язниці на вул. Монтелюпіх. Але, як згадує сестра Ярослава п. Ольга, «від смерті він врятувався цілком випадково. У час, коли німці виводили арештованих на подвір'я тюрми до розстрілу, один із тюремників, поляк за національністю, заздалегідь попередив брата, щоб він заховався в куті камери за камінним виступом, що той і зробив. Прізвище цієї доброзичливої людини брат на жаль пригадати не міг».

Після розвалу Польщі у вересні 1939 р. під німецькою окупацією опинилися найбільше висунені окраїни української території – Лемківщина, Засяння, Холмщина і Підляшшя, де проживало біля мільйона українського населення. Це була

територія, що її раніше Польща призначила у своїх планах першою на спольщення і тому відокремила її штучним поліцейським кордоном від решти окупованих нею західноукраїнських земель, не допускаючи сюди української преси, українських громадян, громадсько-політичних організацій та установ і штучно підтримуючи на Лемківщині «русицтво». Через те ці окраїни були організаційно, з погляду національно-політичної свідомості, досить відсталими.

Наздогнати втрачене і піднести рівень національно-політичної свідомості та організованості на Закерзонні до рівня передових районів Галичини стало одним із головних завдань членів ОУН і особисто Я. Старуха.

Керівництво і виконання цього завдання Провід ОУН передав Роману Шухевичу, призначивши його Крайовим Провідником на Закерзонні, яке було тоді під німецькою окупацією. На цій посаді він перебував у 1939-1940 рр.

Ніколи сила ОУН не була такою очевидною, як у 1939 р., після розвалу Польщі. Повиходили з тюрем, з підпілля всі ті, про яких знали тільки тоді, коли вони попали в руки поліції. До них добровільно приєдналися і продемонстрували свою симпатію і відданість ОУН багато тисяч нових членів. В короткий період виростала справді могутня сила організації ОУН. І ті, хто був на Заході, і ті, хто був на Сході, стверджують, що ОУН була тоді єдиним діючим середовищем, на яке всі покладали надію [2].

Не будемо у цій статті вдаватися до аналізу діяльності Р. Шухевича на Закерзонні. Це може бути окремою темою дослідження діяльності командира армії УПА, але ради історичної справедливості зазначимо словами історика П. Мірчука про те, що завдяки подвижницькій діяльності Р. Шухевича «віками занедбана нива виявилася несподівано плодючою. Під вмілим керівництвом Романа Шухевича, Крайового Провідника ОУН, на цих землях засіяно тут у

короткому часі зерно, з якого вже через кілька років зродилися сотні героїських, неустрашимих лемківських і холмських вояків Української Повстанської Армії, що гордо підняли над своїми селами прапори безсмертної слави» [3].

З розпадом Польщі на Закерзонні активно розпочалось національне відродження і в місті і на селі, незважаючи на німецьку окупацію.

«У Динові та околицях по цей бік Сяну українське життя процвітало, – згадує про це учасник боїв і житель Закерзоння Юрій Борець (сьогодні громадянин Австралії), поляки наразі зі страху заховали свій шовінізм, а німці не мали часу нами цікавитися. З-за Сяну втікали тисячі наших свідомих людей від московського дикого терору. Багато з них поїхали до Кракова й інших міст, а велика кількість лишилася по наших селах і містечках під німецькою окупацією. Ці люди зробили величезну працю, бо за п'ять років у Закерзонському Краї виховали тисячі легендарних воїнів для майбутніх кількох куренів УПА. Майже в кожному селі під проводом членів ОУН велась безперервна виховна праця.

Від Криниччини до Холмщини панував дух відродження і наполеглива національна підготовка, немов хотілось надолужити занедбані в тій ділянці сотні років. Деякі села, віками опановані москвофільськими священиками, до кількох тижнів ставали українськими» [4].

Але поряд з першими паростками національного відродження вдарили перші морози московської окупації у західних областях України. Особливо чимало біди і страждань, невдач і провалів зазнав національно-визвольний рух через тасмну й підступну діяльність так званих сексотів («секретный сотрудник НКВД» – М.Х.), або ще інакше – інформатори НКВС.

Цей новий «сорт» людей був виплеканий «дбайливими руками» сталінських вихованців. Закономірно поставити питання таким чином: звідки, з якої категорії населення

формувалися ці новітні яничари, чи мали власну мету, чи виконували чужинську волю і наказ як і належить яничарам? У відповідь скажемо: на основі записок та інформації колишніх польських документів, що потрапили в руки НКВС, почалися арешти місцевого населення. Не маючи важливих доказів про вину арештованого, а то й не маючи їх зовсім – арештованого звільняли при умові співпраці з НКВС.

Рятуючи своє життя, арештований підписував під тиском властей декларацію про співробітництво і таким чином перетворювався в сексота. Він зобов'язувався давати інформацію про свою місцевість, політичну орієнтацію її жителів, а то й цілком фальшиву інформацію, далеку від дійсності. Між арештованими траплялися в більшості сміливі та чесні молоді українці-патріоти, які зразу ж після звільнення з-під більшовицької опіки інформували своє керівництво про підписання декларації – і зникали з обрію, найчастіше переходячи на тодішню окуповану німцями територію за р. Сян. Маючи своїх сексотів і серед фашистів і маючи намір помститися втікачам сексотам, НКВС передавала їхні заяви-декларації німецькій поліції, яка в свою чергу не барилася у пошуках шляхів боротьби проти українського національного елемента. Таким був один із методів московсько-пролетарських опричників, спрямований на винищення свідомих громадян. Була ще й друга категорія сексотів, які вірно служили своїм хлібодавцям в 1941-1956 рр. Про них написано ще дуже мало, та й навряд чи буде написано більше, якщо архіви України і за її межами продовжуватимуть бути закритими для дослідників. Завдячуючи цим вірним сексотам, їх «слідопитній» вдачі багато ні в чому не винних людей заплатили життям, ще більше загинуло в тюрмах і концентраційних таборах Сибіру і Півночі, особливо з числа українських націоналістів, воїнів УПА і першої Української дивізії Української Національної Армії.

Одним із активніших сексотів був колишній учень Бережанської гімназії, колишній політв'язень за приналежність до ОУН, студент Іван Майчук, родом із с. Дибче. В кінці 30-х років він займав один із повітових постів у мережі ОУН. Весною 1941 р. за дорученням НКВС він з'явився у Кракові. Завдяки щасливому збігові обставин, його наміри були розкриті завдяки старанням Я. Старуха. Не менш законспірованим був Н. Польовий із с. Лісник, який в час німецької окупації був службовцем районної молочарні.

Раннім ранком 30 червня до Львова увійшов курінь ДУН (Дружини Українських Націоналістів) під командуванням Романа Шухевича (батальйони «Нахтігаль» і «Роланд»). Одночасно з передніми відділами середньої Похідної Групи прибув до Львова Я. Старух, Я. Стецько, які негайно підготували все, що було потрібно для проголошення державного Акту про незалежність України. В уряді Я. Стецька Я. Старуху було запропоновано місце міністра пропаганди.

З приходом німецько-фашистських окупантів ОУН розмістила своїх членів на всіх тих українських територіях, які опинилися під німецькою окупацією, і саме ці українські націоналісти вирішально долучилися до національного і культурно-політичного відродження на цих, найдалше на захід і північний захід висунених українських окраїнних землях. Ці землі, розташовані на захід від Бугу і Сяну, вже за короткий час зробили великий крок, можна б сказати – стрибок вперед у своєму національному розвитку. Те, чого не вдалося було зробити впродовж кількох минулих століть, тепер було досягнуто протягом декількох років. Велика кількість членів ОУН, які в силу тодішніх політичних обставин були змушені вийти на першу еміграцію з Галичини і Волині, поринули в гарячу національну роботу і вже незабаром організували українське населення цих окраїн настільки кваліфіковано, як ніколи раніше.

У грудні 1942 р. Ярослав був підступно арештований у Львові і відданий жорстоким тортурам. Про цей маловідомий період життя згадує з важкими душевними переживаннями сестра Ольга. «Разом з Ярославом в одній камері перебував ще один в'язень, поляк за походженням, член підпільної польської антифашистської організації. Він і виховав і доглянув Ярослава, якій після допитів і тортур не міг пересуватися навіть по камері. Польське підпілля організувало підпільну втечу своєму учаснику. Цією ж нагодою пропонував скористатися Ярославу сусід по камері, але, оскільки стан здоров'я не дозволяв Ярославу це зробити, то він змушений був залишитися в тюрмі. Перебуваючи в одиночній камері, хотів покінчити життя самогубством, щоб при майбутніх тортурах не видати своїх товаришів і службових таємниць. Спроба однак не вдалася. Незабаром друзям-підпільникам вдалося визволити його і Д. Грицяя, пізніше головного шефа штабу УПА «Північ» із в'язниці на вул. Лонцького у Львові. Безпосереднім керівником і організатором цього викрадення був один з керівників ОУН на Львівщині Дмитро Куп'як «Клей» [3, 5], який сьогодні проживає в Канаді».

Про цей унікальний випадок згадував пізніше Д. Грицяй таким чином: «Серед охоронців було кілька наших. Жаль, що може й не побачу їх більше. А треба було б віддячити... Так ось, прийшли два «шуцполіцаї» до начальника тюрми і вручили йому наказ гестапо, оформлений за всіма правилами. Німецький бланк, підпис начальника гестапо, печатка – все на місці. Вимагалось відправити Грицяя і Старуха в управління гестапо на вул. Пелчинську. Той бовдур і відправив з ними обох, але привели їх не на Пелчинську, а на вул. Богуславського. Там уже німецька особівка ждала нас як генералів. Так ми розв'язалися з гестапо і тюрмою».

В 1943-1944 рр. Я. Старух очолював роботу підпільної радіостанції «Вільна Україна» в Карпатах.

Процес організаційного оформлення УПА завершився в серпні 1943 р. [6], коли формально було відокремлене Головне Командування від Проводу ОУН, Головний Військовий Штаб ОУН перейменовано у Головний Військовий Штаб УПА, і створено посаду Головного УПА. Організаційно за територіальним принципом всю УПА було поділено на чотири групи; УПА-Північ (Полісся, Волинь і Житомирська область); найбільша група УПА-Захід (Галичина, Буковина, Закарпаття і Холмщина); УПА-Південь (Вінницька і Кам'янець Подільська (тепер Хмельницька – М.Х.) області і українські землі на південь від них і УПА-Схід (решту центральних і східних областей України).

«УПА-Захід» мала шість воєнних округів. Одним із шести був ВО «Сян»-Закерзоння. До його діяльності ми і будемо намагатися повернутися. На жаль, у нашому розпорядженні є надто обмежена література, в якій цей період розкривається у формі окремих епізодів, а то й не розкривається зовсім.

В 1945 р. Я. Старух був призначений Крайовим Провідником ОУН на Закерзонні, а Головнокомандуючим УПА 6-ої округи «Сян» було призначено полковника «Ореста». Яким же був цей край у названий період? Якою була політична ситуація?

У цьому краї, в приблизно семистах селах і кількох десятках міст проживало біля мільйона українців. У багатьох селах і містах проживали українці і поляки, що значно утруднювало оборону українського населення від польського геноциду і шовінізму. Округ було поділено на три тактичні відділи: «Лемко», «Бастіон», «Данилів». На той час продовжували активно діяти чотири курені УПА під командуванням «Рена», «Коника», «Залізняка» і «Прірви». В їх розпорядженні було чотирнадцять сотень УПА, шість самостійних сотень під керівництвом «Кармелюка», «Гауса», «Мирона», «Штуля», «Ворона» і «Смирного», а також сотні підстаршинської школи

ім. Коновальця під керівництвом «Зенка», а також декілька десятків груп СКВ (Самооборонний кущовий відділ). Населення Закерзоння з довірою ставилось до воїнів УПА, особливо молодь, і всіляко допомагали своїм визволителям. Можливо через постійну небезпеку, яка висіла над цим народом у названих теренах, панувала висока ідейність, згода, взаємодопомога і послух. До тих, хто ставав сексотом застосовувались правила військового революційного суду.

«... Ставлення селян Закерзоння до УПА цілком змінилося лише тоді, – зазначав один із учасників національно-визвольного руху на Лемківщині Т. Дмитрик, – коли вони побачили, що ми без вагання йдемо в бій в їх обороні перед німцями, поляками, мадярами та більшовицькими партизанами. Кожний з цих ворогів грабував лемківські села з їх єдиного багатства – худоби. Відразу після нашого приходу на Лемківщину, селяни жалілися нам, що всякі банди грабують їм воли з полонин, позбавляючи основи їхнього господарства [7]. Із відомих причин абсолютно негативну характеристику цим подіям можна віднайти у польських виданнях, які побачили світ у 60-70-х роках.

Прихід Я. Старуха на посаду Крайового провідника ОУН на Закерзонні не був випадковим. В історії УПА це був період, коли потрібно було міняти форми і методи боротьби з легальних на нелегальні, а значить здійснювати ідейне керівництво всіма військовими структурами ставало все важче. Тим більше, що на його відповідальності в архівах його бункеру зберігались тисячі імен і адреси провідних командирів та їх підлеглих, як на Закордонні, так і за його межами, адреси законспірованих розвідок і зв'язкових у різних країнах. Це добре усвідомлював Я. Старух і розумів, що в разі його смерті повинні бути знищені й матеріали архіву.

На жаль, автору цих рядків, не вдалось, поки-що, зібрати точні дані про названий період діяльності відважного

командира. Немає відповідної інформації і в сестри Ярослава – Ольги. Єдине джерело – це спогад капітана Сталінського – офіцера польської армії, про що піде мова нижче. Одне відомо, безумовно, Я. Старуху вдалось організувати досконалу сітку підпілля, включно з бункерами, магазинами харчування, зброєю, шпиталями, і прекрасно налагодженою розвідкою не тільки на Закерзонні, але й у цілій Польщі.

«8 серпня 1947 р. почато докладний обшук району. Зловлені повстанці з групи «Шума» оповідали, що «Стяг» часто змінював своє місце перебування», – так починав свою розповідь капітан Сталінський, а це утруднювало пошуки бункера «Стяга». Нарешті 17 серпня, в глибокій гушавині ялівцю вдалося встановити ледь помітні сліди, що вели до бункера «Стяга». Після знайденого входу до криївки, «Стягу» і всім, хто був з ним разом, було запропоновано залишити її і здатися, а потім серія пострілів з автоматичної зброї засвідчили, що повстанці не мають наміру виходити на поверхню і здаватися в полон. Продовжується нова хвиля стрільби, у бункер потрапляє новий вибух, а після – настає тиша.

Керівнику групи саперів вдалося встановити міни біля входу в бункер. За розповідями сестри, біля входу було шість мін. 18 серпня буде розкопано «кабінет» самого «Стяга», в якому знайдено мішки з харчами, гроші, фотоапарати, ліки, велику кількість документів. З тої частини бункера, що не була охоплена пожежею, пізніше добуто задимлені трупи «Стяга» і чотирьох найближчих співробітників.

Таким чином, смерть «Стяга» і його одностудців зафіксована у спогадах очевидця, одного з тих, хто боровся проти українського національно-визвольного руху. Ця істина є однозначною і відповідає історичній правді. Підтверджується вона і спогадами сестри Ярослава – Олі. Але як стверджує полковник польської тодішньої армії, організатор і один з

керівників боротьби проти УПА на Закерзонні Ян Герхард після смерті «Стяга» боротьба українських повстанців продовжувалась ще до 1948 р.

Але не відповідають історичній дійсності «одкровення» цього ж Герхарда про те, що нібито «Стяга» і «Дальнича» – чільних керівників УПА і ОУН на Закерзонні було арештовано. Можна допускати, що Герхард міг і не знати про героїчну смерть Старуха, а можливо спеціально дезінформував читача, щоб применшити роль цих людей, щоб показати їх такими, що проявили легководухість здавшись в полон до ворога.

Складаючи вінок пам'яті Старуху-сину, людині безмежно відданий боротьбі українського народу за його волю, за Українську Незалежну Державу, «Лицаря Золотого Хреста Заслуги», скажемо словами одного з учасників цієї боротьби на Зекерзонні О. Борця – «Чумака»: «Коли йде мова про боротьбу на Закерзонні, треба згадати і другу після командира «Рена» фігуру, що була душею тих вогненних років на Лемківщині. Я мав на думці провідника ОУН Закерзонівського краю Ярослава Старуха – «Стяга».

Я мав змогу спостерігати наших провідних членів ОУН у роках боротьби УПА і з певністю підтверджую, що в історії оборонної боротьби народів немає їм рівних. Один з тих велетнів нашого народу був славетної пам'яті Ярослав Старух – «Стяг» [4].

Будучи якось на розмові з п. Ольгою Старух, я чітко і недвозначно запитав її, в чому вона вбачає джерело сили великого патріотичного духу, притаманного всім членам їхньої родини, і, зокрема, Ярославу. І вона також не менш однозначно відповіла – у виховному впливі родини, тобто батька, матері насамперед, а також дідуся, бабусі, братів, сестер. Безумовно, що в цьому вона мала повну рацію. Але, на додаток, я продовжував свої роздуми. «Дійсно кожна людина є насамперед членом родини і лише потім громадянином.

Родина – перший основний чинник, який дає людині ті виховні основи, що потім приймаються в суспільному житті. З багатьма українськими родинами історія зіграла гіркий, а то й трагічний жарт: обділені в національних почуттях батьки повинні виховати національно свідомих юних громадян молодій державі. Чи можливо це? Так, можливо, але за умови, що у старших буде бажання подолати свою національну інфантильність (курсив наш – М.Х.). «Ми всі мусимо великими спільними зусиллями нищити ту їдку отруту, що хотіла випалити в душах українського народу зі східних земель кожне найдрібніше почуття, з якого складається національна свідомість, національна гідність, а передусім – почуття нерозривної національної спільності». – Так писала українська поетеса Олена Теліга. Сама з тих, хто виріс у російськомовному середовищі, усвідомив себе особистістю, відчувши вже в юнацькі роки приналежність до певної нації, похресниця (чи не символічно?) визнаної російської поетеси Зінаїди Гіппіус, вона розуміла, що змагання до віднайдення національних почувань – це змагання за справжнє життя нації. Розуміли це батько і син Старухи – сини Західної України, і боролись за цю ідею до загибелі. Ось чому і ввійшли в історію свого народу як подвижники нації.

Криваво заходило сонце над Закерзонським краєм. Кінчався серпневий день 1947 р. Було це тоді, коли літо з осінню зустрічається, тоді, коли літо відходить і передає свої газдування осені.

Над верхівцями зелених бескидів вони зустрілися, а потім розпрощалися і полинули у протилежні простори. Заспівали бори свою одвічну пісню літові на прощання. Запахли квітки, заспівали пташки. І літо радісно полинуло на селянські загани та оселі.

Прилинуло і ... вжахнулось... Зруйноване, спалене і стоптане лежало Закерзоння після чотирьох років

національно-визвольної боротьби. Від Бескидів аж до Холму. Незасіяні вівсом і житом, не засаджені картоплею, заросли бур'янами лемківські і холмські землі. А куди ділись люди, оті суцільні, оті закорінені у своїй землі трударі? Їх вже немає, бо вороги насильно вирвали їх з рідної землі та вивезли на чужину... Терном заростають дороги і стежки. У дике поле перемінив ворог квітучу колись землю. В цьому полі тільки самотні могили юних борців залишились по лісах, вершинах і ярах... Могили ці стоять на сторожі західного кордону українських земель і про долю-волю України гомонять.

Література

1. Історія УПА (Автор і видавництво невідомі). – 1990. – 205 с.
2. Климишин Микола. В поході до волі. Спомини. – Т. 1. – Торонто. – Видання Ліги Визволення України і Дослідного Інституту Студіум, 1975. – 387 с.
3. Д-р Мірчук П. Роман Шухевич (Тарас Чупринка) – командир армії безсмертних. – Нью-Йорк-Торонто-Лондон. – Товариство колишніх вояків УПА в ЗАС, Канаді, Європі, 1970. – 195 с.
4. Борець Ю. З найкращими. – К.: Наукова думка. – 1992. – 206 с.
5. Базелюк М. Один проти Імперії. За вільну Україну. – 1993. – 13 березня.
6. Щеглюк В.Р. «... Як роса на сонці»: Політичний роман – хроніка, написаний на основі спогадів колишнього діяча ОУН-УПА. Л.С. Павлишина. – Львів: УПІ ім. І. Федорова; Фенікс Лтд, 1992. – 156 с.
7. Дмитрик І. Записки українського повстанця. В лісах Лемківщини. – Львів: Червона Калина, 1992. – 190 с.